

О. В. Тимошенко,

д. е. н., доцент, професор кафедри економіки,

Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

А. А. Олешко,

д. е. н., доцент, професор кафедри фінансових ринків,

Національний університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

O. Tymoshenko,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,

Professor of the Department of Economic, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

A. Oleshko,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Financial Markets,

National University of State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

STATE POLICY OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF GLOBAL INSTABILITY

У статті висвітлено загрози економічній безпеці України в умовах глобальної нестабільності. Незадовільний рівень економічної безпеки України зумовлений низькими темпами зростання ВВП, надмірним борговим навантаженням, високою інфляцією, невідповідністю виробничої структури постіндустріальним потребам суспільства, браком фінансових ресурсів та неефективністю державних інституцій. На основі аналізу сучасних тенденцій економічного зростання виявлено резерви зміцнення економічної безпеки держави. Результати досліджень показали, що найбільш ефективним є використання методів, спрямованих на забезпечення випереджаючих темпів зростання та збільшення частки економіки України у світовому ВВП. Перспективні напрями державної політики економічної безпеки в умовах глобальної нестабільності включають комплекс взаємоузгоджених заходів щодо активізації внутрішніх фінансових ресурсів, зменшення зовнішнього боргового навантаження, розвитку експорту продукції з високою даною вартістю та інноватизації національного господарства.

The article covers the threats to Ukraine's economic security in the context of global instability. The low level of Ukraine's economic security is shown in low GDP growth rates, high public debt, high inflation, inconsistency of the production structure with the post-industrial needs of society, lack of financial resources and the ineffectiveness of state institutions. An analysis of current trends in economic growth made it possible to identify reserves for strengthening the country's economic security. The research shows that the most effective is the use of methods, aimed at outperforming growth rate of Ukraine and growth share in world GDP. The priority directions of the state policy of economic security of Ukraine are activate domestic financial resources, reduce external debt burden, develop high-tech exports and innovate the national economy.

Ключові слова: економічна безпека, державна політика, глобальна нестабільність, економічна криза, національні економічні інтереси.

Key words: Economic security, State policy, Global instability, Economic crisis, National economic interests.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вкрай небезпечними для життєдіяльності та незалежного функціонування соціально-економічних систем транзитивних країн та країн, що розвиваються, є

виклики глобального перерозподілу дефіцитних ресурсів (енергетичних, земельних, водних), інтелектуального капіталу та захоплення інформаційного простору країнами-претендентами на світове лідерство. Це при-

Таблиця 1. Прогноз МВФ щодо економічного зростання України

Макроекономічні показники	факт		прогноз					
	2013	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ВВП у поточних цінах, млн дол. США	179,57	109,32	119,13	126,72	137,59	149,66	162,82	176,19
ВВП на душу населення, тис. дол. США	3,97	2,58	2,82	3,01	3,27	3,57	3,89	4,22
Темп приросту реального ВВП, %	0,0	2,5	3,2	3,3	3,5	3,7	4,0	4,0
Індекс споживчих цін, %	-0,3	13,7	11,0	8,0	6,5	5,5	5,0	5,0
Державний борг, % до ВВП	40,5	75,6	78,4	76,9	71,7	66,9	63,1	59,4
Частка ВВП України у світовому ВВП, %	0,38	0,29	0,29					

Джерело: проаналізовано та сформовано авторами на основі [11].

зводить до військового, політичного і економічного диктату відносно "слабких" країн, критичного обмеження їх суверенітету та можливостей до реалізації державної політики на засадах збереження національних економічних інтересів.

Україна де-факто відноситься до "слабких" країн, основними ознаками яких є втрата фізичного контролю над своєю територією, розбалансування соціально-економічної системи, нездатність державної влади забезпечити процес прийняття колективних рішень та взаємодіяти з іншими державами на засадах рівноправності.

За таких умов економічна складова національної безпеки держави набуває превалюючого значення, оскільки державна політика, спрямована на захист національних економічних інтересів в умовах глобальної нестабільності, як правило, завдає збитків іноземним економікам, і навпаки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам державної політики економічної безпеки присвячені праці таких вчених: В. Бегма [1], З. Варналії [2], О. Власюк [3], М. Єрмошенко [4], С. Єрохін [5], Т. Ковальчук [6], В. Мунтіян [7]. На їх основі можливі подальші дослідження у забезпеченні національної господарської системи від об'єктивних процесів глобальної нестабільності та забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки держави. Проблематика економічної безпеки є предметом дослідження зарубіжних вчених, серед яких Дж. Гэлбрейт, (J. Galbraith, 1973) [8], П. Кругман (P. Krugman, 2014) [9], Ш. Роніс (Sheila R. Ronis, 2011) [10]. Водночас потребує розробки проблематика реалізації ефективної державної політики економічної безпеки в умовах глобальної нестабільності.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні загроз національним економічним інтересам та розробці перспективних напрямів і заходів державної політики економічної безпеки України в умовах глобальної нестабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реалії глобального розвитку визначають його дуалістичну природу, безпрецедентні (позитивні і негативні) впливи на макроекономічний розвиток та розробку концептуальних засад державної політики економічної безпеки національних держав. Економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [4] та сукупністю умов, за яких забезпечується захист національних економічних інтересів.

О. Власюк наголошує, що економічна безпека має розглядатися не як фрагментарний сегмент захисту національних інтересів, а має трактуватися у діалектичному взаємозв'язку із економічним забезпеченням національної безпеки [3].

Ключовою загрозою економічній безпеці України є критичне відставання в технологічному та соціально-економічному розвитку не тільки від високорозвинених країн, а й від нових членів ЄС та окремих країн СНД.

Зіставлення прогнозних розрахунків МВФ щодо економічного зростання України та показників економічного розвитку передкризового 2013 року (табл. 1) дозволяє зробити такі висновки:

1) частка економіки України у світовому ВВП скоротилась з 0,38% у 2013 р. до 0,29% — у 2017 р. і не прогнозується її зростання до 2023 року;

2) ВВП України у дол. США рівня 2013 року буде досягнуто не раніше 2023 року;

3) ВВП на душу населення рівня 2013 р. (при прогнозованому скороченні населення за даними офіційної статистики до 41,8 млн осіб) буде досягнуто не раніше 2023 року;

4) темпи інфляції у 2015—2017 роках вийшли за межі економічно безпечного рівня — індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) мав бути не вище 10%. Крім того, у 2017 році інфляційний таргет, встановлений Національним банком України, перевищено майже вдвічі;

5) приведення рівня державного боргу у ВВП до економічно безпечного відбудеться лише у 2022 році.

Зважаючи на випереджаюче відносно України зростання світового ВВП, ВВП країн ЄС та основних зовнішньоекономічних партнерів, реальною загрозою економічній безпеці України є поглинання її економіки країнами з випереджаючою моделлю розвитку.

Економічному зростанню взаємообумовлено перешкоджають такі загрози:

- соціально-політичні та військові конфлікти;
- стійка еміграція, яка чинить негативний вплив на публічні фінанси [12]. Принагідно, що в Україні налічується від 5 до 7 млн осіб міжнародних мігрантів, що становить 11—16% від кількості наявного населення;
- деформована вікова структура населення із високою часткою людей похилого віку, депопуляція та старіння нації;
- низька якість надання суспільних благ (захист, освіта і наука, культура і спорт, охорона здоров'я);
- ризик надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;
- високий рівень тінізації та офшоризації;
- корупційність та криміналізація суспільства;
- критичний показник рівня олігархізації економіки України та негативний вплив олігархічних структур на законодавчу та державно-управлінську діяльність;
- міжрегіональні диспропорції та нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів: розрив між максимальним значенням валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу м. Київ та мінімальним — Чернівецької області становить 24,4 рази;
- висока інфляція, нестабільність національної грошової одиниці та валютного курсу. Індекс споживчих

цін (грудень до грудня попереднього року становив: у 2014 році — 124,9%; в 2015 році — 143,3%; в 2016 році — 112,4%, у 2017 році — 114,4%, а національна валюта у 2014—2017 роках девальвувала втричі;

— високий рівень монополізації ринку та недобросовісна конкуренція;

— макроекономічні дисбаланси, деіндустріалізація і втрата ринків товарів обробної промисловості [13];

— втрати транзитного потенціалу за всіма видами транспорту;

— погіршення секторально-галузевої структури національної економіки, високе ресурсо- й енергомістке виробництво, екстенсивний розвиток сировинних галузей, диспропорційність розвитку між первинним (сільське господарство), вторинним (промисловість) та третинним секторами (сфера послуг) [5];

— "технологічний пат" (як називає технологічне відставання Герхард Менш [16]); досить низька частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у % до ВВП в Україні (за останні 17 років цей показник не перевищував 1,16%, а впродовж 2014—2016 рр. — 0,7% [14]);

— надмірне боргове навантаження на економіку та дефолтні ризики;

— руйнація банківської системи, внаслідок якої станом на 01 січня 2017 року визнані банкрутами або знаходились у стадії ліквідації 84 банки, а виплати з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб сягнули 9% ВВП; неналежний рівень кредитування зі сторони грошово-кредитних установ України, що обумовлено зниженням кредитного рейтингу України майже в 2 рази (із 66 місця у рейтингу в 2015 році до 113 місця в 2017 році [15]) та досить низькою доступністю фінансових послуг;

— несправедлива тарифна політика в житлово-комунальному господарстві, що полягає у значному завищенні тарифів на природний газ, електроенергію, тепло-, водопостачання відносно економічно обґрунтованих;

— втручання у внутрішню політику інших держав, наднаціональних структур та інших зовнішньополітичних суб'єктів;

— низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг на ринках країн ЄС, збереження високої собівартості більшості видів експортної продукції, кількісні обмеження у торгівлі окремими товарами [6];

— зниження рейтингових позицій України за всіма міжнародними індексами, втрата позицій конкурентоспроможності національної економіки за індексом глобальної конкурентоспроможності. Так, за даними Всесвітнього економічного форуму у 2017 році Україна посіла 85 місце серед 138 країн, які приймали участь у рейтингу, втративши при цьому 16 позицій порівняно із 2001 роком [15].

Усунення та мінімізація негативного впливу означених загроз є однією з основних функцій державної політики національної безпеки та її економічної складової.

Ефективна реалізація державної політики економічної безпеки потребує продукування комплексу взаємопов'язаних державно-управлінських рішень щодо відстоювання національних економічних інтересів, протистояння викликам і загрозам у глобалізованому світі.

Україна має налагодити взаємовигідні торговельно-економічні відносини з ЄС на засадах лобіювання національних економічних інтересів та диверсифікації експортної діяльності у контексті підвищення частки високотехнологічного експорту та зростання експорту продовольчих товарів з високою доданою вартістю. Сьогодні частка сировинного експорту в загальній його структурі перевищує 70%, досить низькою є питома вага інноваційного експорту, не більше 1% продукції машинобудівного виробництва за своїми технічними характеристиками були конкурентоспроможними на світовому ринку.

Економічні і соціальні вигоди України — у реалізації стратегічного пріоритету виробництва сільсько-продукції кінцевого призначення та харчових продуктів європейської якості. У цьому контексті Україна має переваги, які дозволяють їй вести рівноправний діалог з ЄС та СОТ щодо поліпшення умов зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією, перегляду умов надання й обсягів експортних квот, зростання обсягів експорту продукції агропромислового комплексу до країн ЄС, а також проводити політику експортної експансії в євразійському та афроазійському просторі.

Ефективним механізмом трансформації сировинної експортної орієнтації агропромислового сектору має стати створення агропромислових кластерів, що передбачає концентрацію зусиль держави, взаємопов'язаних стратегічних агропідприємств і ланцюгів суміжних виробництв інших галузей економіки — харчової, хімічної промисловості (у т.ч. виробництва міндобрив), сільсько-господарського машинобудування, біотехнологій, науково-дослідних установ, торговельно-збутових організацій, фінансових установ.

За роки незалежності, внаслідок невідповідності виробничих потужностей сучасним світовим тенденціям, непрозорого приватизаційного процесу, Україна втратила стратегічно важливі виробництва, розпорошила економічні та фінансові ресурси. Неоднозначний наслідок мають зовнішні запозичення, які направлені на руйнацію національної економіки, а не на укріплення її конкурентоспроможності. Свідченням цьому є досить жорсткі вимоги міжнародних організацій, зокрема, численними умовами продовження кредитування МВФ було заборонено здійснювати будь-які заходи, спрямовані на укріплення національного господарства [6].

У національній приналежності залишився єдиний стратегічно важливий економічний ресурс — земля: загальний земельний фонд України становить 60,4 млн га, а площа сільськогосподарських угідь сягає понад 72% від загальної території країни, близько 25% чорноземів світу знаходиться на території України. На використанні землі як безпосереднього фактора виробництва формується 95% обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання. А за умови повної лібералізації ринку землі, існує реальна загроза переходу українських сільськогосподарських земель у власність великих фінансово-промислових груп (олігархічних об'єднань) та іноземних інвесторів.

Забезпечення високого рівня економічної безпеки можливе за умови ендогенізації фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку. Це передбачає вливання в економіку України фінансових ресурсів за рахунок реалізації таких заходів:

1) деофшоризація, що передбачає формування правових засад захисту прав інвесторів, оптимізацію податкового навантаження та зменшення податкового тиску на бізнес з одночасним запровадженням дієвої системи оподаткування коштів, що виводяться в офшори, встановлення контролю за перетік капіталу в офшорні зони;

2) боротьба з корупцією, відхід від так званої "клеточної економіки", коли корупція і зловживання стали основою життя суспільства, а збагачення монополічно-олігархічних структур превалюють над людськими цінностями, підвищення відповідальності владних структур та бізнесу за економічні злочини і правопорушення;

3) трансформація заощаджень населення в інвестиційні ресурси; утримання рівня інфляції на оптимальному рівні; удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб; зростання реальних доходів населення та схильності до заощаджень; зниження рівня доларизації економіки;

4) впровадження стимулюючої грошово-кредитної політики НБУ, спрямованої на зниження облікової став-

ки з метою здешевлення кредитів для національного господарства з комплементарним контролем за рівнем інфляції;

5) нарощування державних інвестицій, що передбачає удосконалення програмно-цільового підходу в державному фінансуванні програм соціально-економічного розвитку, галузевих, регіональних та науково-технічних програм та реалізації механізму державно-приватного партнерства.

І насамкінець, успішність будь-якої країни в глобальному розподілі праці залежить від ефективності реалізації інноваційної політики, що передбачає розбудову економіки знань, інформаційного суспільства, проведення технологічної модернізації промисловості, нарощування наукового потенціалу та прискорений розвиток високотехнологічних виробництв.

Вихід України із системної кризи з огляду на високе боргове навантаження вбачається у підтримці високотехнологічного експорту і агропромислової продукції глибокої переробки та переорієнтації на внутрішні резерви фінансування економічного зростання.

ВИСНОВКИ

В умовах глобальної нестабільності державна політика економічної безпеки має бути спрямована на забезпечення впереджаючого зростання та нівелювання загроз щодо поглинання економіки України високорозвиненими та динамічно розвиваючимися державами, а також недопущення подальшої трансформації секторальної структури в сировинну. У цьому контексті державні заходи із забезпечення економічної безпеки формуються у межах національних економічних інтересів і передбачають експансію на зовнішні ринки, імпортозаміщення, нарощування експорту продукції з високою часткою доданої вартості, зниження зовнішнього боргового навантаження за рахунок активізації внутрішніх фінансових резервів та інноватизацію національного господарства.

Література:

1. Бегма В.М. Вплив функцій експортного контролю на рівень національної безпеки держави / В.М. Бегма, Н.М. Скляр // Економічний часопис-XXI. — 2013. — № 7—8 (1). — С. 18—21.
2. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. — К., 2011. — 299 с.
3. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк. — К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБОУ, 2008. — 48 с.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.
5. Єрохін С.А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки / С.А. Єрохін // Економічний простір. — 2014. — № 87. — С. 50—60.
6. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика: наукове видання / Т.Т. Ковальчук. — К.: Знання, 2004. — 638 с.
7. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І. Мунтіян. — К.: Вид-во КВІЦ, 1999. — 464 с.
8. Galbraith J. Economics and the Public Purpose (1973) / J. Galbraith. — М.: Прогресс, 1976. — 408 с.
9. Krugman P. Increasing Demand. The Unresolved Crisis / P. Krugman // Finance & development. — 2014. — Vol. 51. — URI: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/nobels.htm/> (Accessed 10 September 2018).
10. Ronis Sh. Economic Security: Neglected Dimension of National Security? Published for the Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University / Sheila R. Ronis. — Press Washington, D. C. 2011. — available at: <http://ndupress->

ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/economic-security.pdf (Accessed 10 September 2018).

11. International Monetary Fund. — available at: <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed 10 September 2018).

12. Preston I. The Effect of Immigration on Public Finances / I. Preston // The Economic Journal. — 2014. — Volume 124. — P. 569—592.

13. Олешко А.А. Концептуальні засади антикризового регулювання національної економіки / А. Олешко // Економіка та держава. — 2012. — № 9. — С. 4—7.

14. Mensch G. Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression / G. Mensch. — Cambridge, Mass.: Ballinger, 1979. — 241 p.

15. The World Bank. — available at: <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed 10 September 2018).

References:

1. Behma, V.M. (2013), "Influence of export control functions on the level of national security of the state", *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, vol. 7—8, pp. 18—21.
2. Varnalij, Z.S. Burkal'tseva, D.D. and Saienko, O.S. (2011), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityty zmitsnennia* [The Economic Security of Ukraine: Problems and Priorities for Strengthening], Kyiv, Ukraine.
3. Vlasiuk, O.S. (2008), *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [Theory and Practice of Economic Security in the System of Economics Science], *Natsional'nyj instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBOU*, Kyiv, Ukraine.
4. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finanova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], *KNTEU*, Kyiv, Ukraine.
5. Yerokhin, S.A. (2014), "Modernization policy and mechanisms for changing the sectoral structure of the economy", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 87, pp. 50—60.
6. Koval'chuk, T.T. (2004), *Ekonomichna bezpeka i polityka: iz dosvidu profesiinoho analityka* [Economic security and politics: from the experience of professional analyst], *Znannya*, Kyiv, Ukraine.
7. Muntiiian, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic Security of Ukraine], *Vyd-vo KVITS*, Kyiv, Ukraine.
8. Galbraith, J. (1976), *Economics and the Public Purpose*, Progress, Moscow, Russia.
9. Krugman, P. (2014), "Increasing Demand. The Unresolved Crisis", *Finance & development*, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/nobels.htm/> (Accessed 10 September 2018).
10. Ronis, Sh. (2011), "Economic Security: Neglected Dimension of National Security". Published for the Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University, available at: <http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/economic-security.pdf> (Accessed 10 September 2018).
11. International Monetary Fund (2018), available at: <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed 10 September 2018).
12. Preston, I. (2014). "The Effect of Immigration on Public Finances", *The Economic Journal*, vol. 124, pp. 569—592.
13. Oleshko, A.A. (2012), "Conceptual Principles of Anti-crisis Regulation of the National Economy", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 4—7.
14. Mensch, G. (1979). *Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression*, Ballinger, Cambridge, USA.
15. The World Bank (2018), available at: <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO> (Accessed 10 September 2018).

Стаття надійшла до редакції 13.09.2018 р.